

Enis Batur

Denemek Sapmak

Çekmeceler Kitabı: II

İçindekiler

AHT: MAHUR (OTO)PORTRE	7
YAPIŞTIRMALAR	39
KOKUNAME	63
KONUŞAN BAŞ, <i>bir tür self-essay</i>	95
TESADÜF.....	113
ÖMER HAYYAM'IN ALTIN RÜBÂİSİ	131
GAYYA ve ZEMZEM KUYULARI ARASI SÖZ'LÜK'CÜ(LER)	145
AİX-LİBRİS, <i>Aix-en-Provence Üniversite Kütüphanesinde Konuşma</i>	161

AHT: MAHUR (OTO)PORTRE

I

Rembrandt Harmanszoon van Rijn öldüğünde benim şimdiki yaşımıdaymış. Günümüzde yaşıyor olsaydı, hiç şüphem yok, yanında bir selfie çubuğu, dolaşacaktı: Onun kadar otoportre gerçekleştirmiş klâsik usta azdır. Pek çok yüzü ağırlamış bir katalog inşa etmiş zaman içinde, deyiş yerindeyse “yüz”e mıhlamış, cazibe alanında kısıtılmış: Kendi yüzüne, orada uğursuz bir ölçü gibi çalışan Zaman’ın kurduğu karmaşık yazıya kayıtsız kalamazdı. Bilinen son otoportresi ölüm yılının tarihini taşıyor: Hatları çökmüş, ifadesi yılgın, gözü sönmeye hazır, giderayak bitkin bir kayıt.

II

Tanpınar, daha önceki, sanırım 1660 tarihli, demek ölümünden dört yıl önce gerçekleştirdiği bir otoportresine, üç yüzyıl sonra düpedüz kilitlenmişti. "Paris Tesadüfleri"nde sözeder ondan: "Louvre'da, bazı büyük psikolojik vaziyetler gibi yıkılış ve çöküş fikrinin tam ifadesi ancak "Ben ile Kabil..." diye başlayan bölümde yavaş yavaş, ama oldukça savruk biçimde yaklaşımını açmayı dener: "Bana öyle geliyor ki, Rembrandt, talihinden veya kendisinden, hülâsa bir şeyden korkuyor. Bu karanlıklar şairi, her rastladığını kendi zengin gecesine götürüp orada değiştiren adam, sanki karanlıktan daha tehlikeli bir şeyin kendisini beklediğini biliyor. İyi ama sanatının tam kemal noktasında, bütün sırlara sahip iken bu korku niçin? (...) bu tablonun korkusunda ihtiyarlıktan başka bir şey, kendisini suçlandırma var. Korku ve kendisini suçlandırma... Rembrandt kendi kendisinden kaçmıyor. "Ben" kelimesini o kadar fazla kullanan romantiklerden farkı da bu olsa gerek."*

İşin garip yanı, Tanpınar'ın bu otoportreyle ilgili çok daha olgun biçimde dile getirdiği yorumun, İstanbul'dan 4 Mart 1958'de Hasan-Âli Yücel'e yazdığı bir mektupta yer almış olması:

"Ben resim denen sanatta bundan daha insanı bıçaklayan eser görmedim. Yanlış idare edilmiş bir ömrün bütün hikâyesini bu portrede görmek mümkündür. Her türlü nefis muhakemesi, itiraf, itham, âşikâr sefâlet, çöküş ve yıkılış. Biyograflarının bu portreye ne kadar dayandıklarını bilmiyorum. Fakat bence Dostoyevskivari psikolojik romanın başlangıçlarından biridir. Başında siyah bir takkemi bir şey, sırtında siyah ropdöşambr gibi bir

* A. H. Tanpınar, *Yaşadığım Gibi*, Dergâh, s. 270-271.

şey. Gözler şiş ve kan çanağı, elinde fırça ve palet çalışır halde. Resim bir harika, fakat ne ışık gölge oyunu, ne içinde altın ezilmiş gibi şahane siyahları ve lâcivertleri, ne o canım beyaz ve sarıları –hep hafızadan düşünerek– görmüyor, sadece *détresse* akan yüz ve kendinden şüphe eden elle meşgul oluyorum. Paris’te hemen üç dört günde bir bu portreye gider önünde birkaç dakika dururdum.”*

* *Tanpınar’dan Hasan-Âli Yücel’e Mektuplar*, YKY, s. 21-22.